

HET ONDERZOEK ZEGGEN HOE LAAT HET IS

Lang niet alle interessante onderzoeken monden uit in een dissertatie. De rubriek 'Proefschrift' heet daarom voortaan anders. In 'Het onderzoek' gaat Marc van Oostendorp op zoek naar belangwekkende taalkundige onderzoeken en – vaak minstens net zo interessant – het gezicht achter de resultaten.

Marc van Oostendorp

Hoe laat is het als er '8.20' op de klok staat? De meeste Nederlanders zullen zeggen: 'tien voor halfnegen'. Dat is opvallend, omdat het veel makkelijker is om 'acht uur twintig' te zeggen, zoals Fransen en Engelsen dat bijvoorbeeld doen. Voor de Nederlandse manier moet je rekenen: er staat '8', maar je spreekt 'negen' uit, en er staat '20', maar je zegt 'tien voor half'. Wie de cijfers opschrijft en aan wat mensen voorlegt, merkt al snel: we hebben een vreemde voorkeur voor omslachtigheid.

Taalpsychologe Marjolein Meeuwissen zocht uit wat er in het hoofd van mensen gebeurt tussen het moment dat ze op hun klok kijken en het moment dat ze zeggen hoe laat het is. Voor haar onderzoek gebruikte ze tot op de duizendste seconde nauwkeurige meetapparatuur om te bekijken hoelang mensen deden over het lezen van verschillende tijden van digitale klokken en klokken met wijzers. De opzet van het onderzoek was eenvoudig: op een computerscherm liet de onderzoekster haar proefpersonen een klok zien, met de opdracht te zeggen hoe laat het was. Met behulp van onder andere een microfoon en haar tijdregistratieapparatuur stelde ze vervolgens vast hoelang het duurde voor ze de juiste tijd onder woorden brachten. Deze zomer promoveerde ze aan de Katholieke Universiteit Nijmegen op een proefschrift over haar bevindingen.

"Je kunt verbazingwekkend veel te weten komen over wat er in iemands hoofd gebeurt als je meet hoelang mensen over zo'n taakje doen", zegt Meeuwissen. "Dat had ik niet verwacht toen ik vier jaar

geleden aan mijn onderzoek begon." Ze stelde bijvoorbeeld vast dat mensen de tijd '8.00' sneller uitspreken dan '8.25'. Dat verschil bedraagt enkele honderdsten van een seconde. Dat lijkt niet veel, maar is groot genoeg om te kunnen duiden op een aanzienlijk verschil in hersenactiviteit.

Tachtigduizend metingen

De oorzaak is waarschijnlijk dat '8.25' ingewikkelder is om uit te rekenen – al speelt ook een rol dat de woordgroep 'vijf voor halfnegen' meer woorden en lettergrepen bevat dan 'acht uur', zodat er meer tijd nodig is om tong en lippen aan te sturen. Maar als Meeuwissen de tijden aan haar proefpersonen voorlegde terwijl ze waren uitgeschreven in letters, vond ze een veel minder groot verschil. Dan hoefde er niet gerekend te worden.

Alleen door nauwkeurig te meten kun je dit soort dingen te weten komen, stelt de jonge doctor. "Mijn begeleider heeft uitgerekend dat ik in de afgelopen vier jaar tachtigduizend metingen heb gedaan." Maar ligt het resultaat dat de ene tijd ingewikkelder is dan de andere niet ook een beetje voor de hand? "Nee", zegt Meeuwissen. "Omdat we een tijd als '8.25' vaak zien, had er in ons geheugen best een vaste koppeling kunnen ontstaan tussen dat beeld en de manier om die tijd te zeggen, zodat we de juiste uitspraak rechtstreeks uit ons geheugen kunnen opdiepen. Kennelijk werkt het menselijk brein niet zo. Dat is verrassend."

Meeuwissen vond nog meer: terwijl mensen al bezig zijn de minuten te zeggen, kijken ze nog naar de klok om het juiste uur te bepalen. Dat gold zowel voor digitale klokken als voor klokken met

wijzers: "Kennelijk bekijken we de tijd niet in één keer, maar pluizen we hem stukje bij beetje uit. En veel mensen zijn zich er niet van bewust dat ze nog aan het nadenken zijn over wat ze gaan zeggen terwijl ze al praten."

In je hoofd gebeurt van alles tijdens het praten: je moet bedenken wat je gaat zeggen, de woorden die daarvoor nodig zijn uit het geheugen opdiepen, ze in de juiste volgorde zetten en er daarna voor zorgen dat alle spraakorganen de benodigde bewegingen maken. Al die activiteit gebeurt onderbewust: niemand weet dat hij al die dingen aan het doen is terwijl hij praat. Eenvoudige opdrachtjes als de tijd voorlezen zijn heel geschikt voor onderzoek naar het voortbrengen van taal. De proefpersonen weten precies wat ze moeten zeggen en ze kunnen weinig onverwachte dingen doen. In de paar milliseconden dat ze bezig zijn, gaan er waarschijnlijk weinig andere dingen in hun hoofd om.

Getal en taal

Meeuwissen heeft iets met tijd: niet alleen onderzocht ze hoe

Marjolein Meeuwissen: "Kennelijk bekijken we de tijd niet in één keer, maar pluizen we hem stukje bij beetje uit."

Foto: Marc van Oostendorp

mensen hem benoemden, zelf kan ze er kennelijk ook goed mee omgaan, want ze had haar proefschrift klaar op een leeftijd waarop veel anderen er nog aan moeten beginnen. Vijftientig was ze, de jongste promovendus die haar hoogleraar ooit begeleid heeft. Nu gaat ze haar onderzoek een jaar lang voortzetten aan een Amerikaanse universiteit. "Ik wil bekijken of het gegeven dat Nederlands- en Engelstaligen de tijd ver-

schillend benoemen ook betekent dat ze er een verschillend idee van hebben." Bijvoorbeeld of de Engelsen, die '8.20' uitspreken als 'eight twenty', meer een verband leggen met acht uur dan Nederlanders, die misschien eerder aan negen uur denken.

Ook voor de langere termijn heeft Meeuwissen plannen: "Over tien jaar wil ik een groot boek schrijven over de manier waarop allerlei soorten getallen in taal

worden omgezet. We wisselen steeds meer informatie uit in de vorm van getallen en cijfercombinaties. Maar vooral over hoe we langere combinaties uitspreken – telefoonnummers bijvoorbeeld – is nog weinig bekend."

Marjolein Meeuwissen, *Producing Complex Spoken Numerals for Time and Space*. Nijmegen, MPI Series in Psycholinguistics, 2004. ISBN 90 76203 16 4

GESCHIEDENIS OP STRAAT GLOP

Riemer Reinsma

Iedereen die weleens op Vlieland is geweest, heeft zich ooit afgevraagd: wat betekent dat geheimzinnige woord *glop*, en waar komt het vandaan? Overal zie je het op de straatnaambordjes: Jonge Keesglop, Waterhalersglop, Jan Cupidoglop, enzo voort. Een deel van het antwoord is al te vinden als je goed rondkijkt, want het valt op dat de glopen altijd smalle stegen zijn. Het woord *glop* is verwant met *gluipen*, een niet meer zo gangbaar woord voor 'loeren met samengeknepen ogen'. De overeenkomst tussen *glop* en *gluipen* zit dus in het betekenselement 'smalle opening'.

Glop is een woord dat alleen in het Noord-Hollands en het Fries voorkomt, en daarnaast heel dui-

delijk 'familieleden' heeft in het Noors. Toch schijnt het in oorsprong geen Germaans woord te zijn. In de pas verschenen *Gloppengids van Vlieland* (2004) meldt Reinildis van Ditzhuyzen, op gezag van de Kiliaanstichting (uitgever van het *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*), dat *glop* afkomstig is uit een taal die in onze streken gesproken werd voordat de Kelten en Germanen hier kwamen. Het is dus een van de alleroudste woorden van de taal, en betekent hetzelfde als het bijna gelijkkluidende woord *slop*. Er bestaan (of bestonden) in het Noors niet minder dan drie woorden die in vorm en betekenis nauw met ons woord *glop* verwant zijn, maar geen van alle 'steeg' betekenen: een onzijdig woord *glop* ('gat'), een mannelijk, wat verouderd woord *gloop* of *glup* ('gaping, kloof') en een dialectwoord *gloppe* ('kloof tussen bergen', maar ook 'inham van een fjord').

Met zijn zeventien glopen is Vlieland duidelijk het gloprijkste gebied in Nederland. Dat is, naar Van Ditzhuyzen schrijft, vooral te danken aan een gemeenteambtenaar die in 1975 voorstelde de Vlielandse glopen officiële namen te geven. Tot dan toe hadden ze alleen een naam in de volksmond. De ambtenaar kreeg van zijn superieuren toestemming en toog aan het werk. Maar toen hij eenmaal klaar was, brak er op het lieflijke eiland een flinke rel uit: de man had namen bedacht die naar de geschiedenis van het eiland verwezen (zoals *Cornelis Trompglop* en

M.A. de Ruyterglop), zonder rekening te houden met de namen die de bevolking zelf voor de stegen gebruikte. Zo heette het Cornelis Trompglop in de volksmond het Glop van Meilom Rab: naar de gene die aan de westkant van het glop woonde. Inmiddels is de straatnamenstorm geluwd en heeft iedereen de 'nieuwe' namen geaccepteerd.

De andere Waddeneilanden hebben veel minder glopen. Terschelling heeft er twee, Schiermonnikoog en Texel hebben er elk één (het Tjebbeglop respectievelijk het Mienterglop). In de kop van Noord-Holland zijn er vijf, waarvan drie in Alkmaar en twee in Hoorn. Friesland heeft een Glopweg in Buren en een Gloppe in Woudsend. Schijnbaar ver afgedwaald ligt er ook een Boerenglop in het Drentse Klazienaveen. Maar dat Drentse glop is bij nader inzien toch geen echte verrassing. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* meldt dat *glop* "inzonderheid eigen [is] aan Friesche en Saksische tongvallen", en we moeten ons er dus eerder over verbazen dat er geen andere glopen meer zijn in het Saksische gebied (onder andere Groningen en Drenthe).

De rechtgeaarde Vlielandganger wil nu nog maar één ding weten: is het 'de glop' of 'het glop', want in de praktijk komen ze beide voor. Op Vlieland zeg je 'het glop'. Maar in Friesland is *glop*, net als *gloppe*, een *de*-woord.

Gloppengids van Vlieland (2004) van Reinildis van Ditzhuyzen kost € 15,95 en kan besteld worden via www.akribei.nl.

Albert Kikkertglop

Foto: Reinildis van Ditzhuyzen

